

Wojciech WŁODARKIEWICZ* (Siedlce University, Poland)

Sprawozdanie wojewody wołyńskiego o stanie bezpieczeństwa województwa w przededniu kampanii polskiej 1939 roku

Słowa kluczowe: województwo wołyńskie, bezpieczeństwo, II wojna światowa

Województwo wołyńskie powołano 1 marca 1921 r. na mocy ustawy z 4 lutego 1921 r. „O unormowaniu stanu prawno-politycznego na ziemiach przyłączonych do obszaru Rzeczypospolitej na podstawie umowy o preliminarzach pokoju i rozejmie podpisanej w Rydze dnia 12 października 1920 roku”¹. Jego powierzchnia w 1939 r. wynosiła 35,7 tys. km², dzieliło się ono na 11 powiatów, 22 miasta², 103 gminy wiejskie oraz 2740 gromad³.

Województwo wołyńskie, zgodnie z wynikami spisu z 1931 r., liczyło 2085,6 tys. mieszkańców, z tego 252,5 tys. mieszkało w miastach, a 1.833,1 tys. na obszarach wiejskich⁴. Województwo było zamieszkałe głównie przez ludność pochodzenia ukraińskiego: 1426,9 tys. (68,4%) mieszkańców deklarowało język ukraiński lub ruski, 346,6 tys. (16,6%) język polski, 205,5 tys. (9,9%) jidysz i hebrajski, 47,0 tys. (2,2%) niemiecki, 23,4 tys. (1,1 %) rosyjski, a 31 tys. (1,5%) czeski. Bardzo podobnie przedstawiała się struktura wyznaniowa mieszkańców: 327,9 tys. zadeklarowało wyznanie rzymsko-katolickie (15,7%), 11,5 tys. greckokatolickie (0,5%), 1.455,9 tys. (69,8%) prawosławne, 53,4 tys. (2,6%) ewangelickie, 27,9 tys. (1,3 %) inne niechrześcijańskie, 207,8 tys. mojżeszowe (10,0%), a 1,5 tys. (0,1%) inne, w tej grupie byli również bezwyznaniowcy⁵. Podstawowym zajęciem większości mieszkańców województwa – 79% wg spisu z 1931 r. było rolnictwo, dostarczało ono żyto i pszenicę (ok. 17%), jęczmień (ok. 11%), chmiel (60%), grykę i konopie (30%) oraz rzepak (20%) produkcji polskiego rolnictwa.⁶

W województwie wołyńskim działały też zakłady przemysłowe, w grupie rolno-spożywczych dominowały młyny, następnie kaszarnie, olejarnie, browary (12), cukrownie (4), rzeźnie, masarnie, mleczarnie, dwie fabryki konserw mięsnych oraz spółdzielnie mleczarskie. Przemysł przetwórczy charakteryzował się niewielkim potencjałem, obok

---

* Institute of History and International Relations; wojciech.wlodarkiewicz@uph.edu.pl

¹ AJNENKIEL (1975) 61.

² W 1939 r. Równe liczyło 41,9 tys. mieszkańców, Łuck 35,6 tys., Kowel 29,1 tys., a Włodzimierz Wołyński 25,6 tys. *Mały rocznik statystyczny* (1990) 16.

³ *Mały Rocznik Statystyczny* (1939) 11.

⁴ *Mały Rocznik Statystyczny* (1939) 22 - 23.

⁵ KĘSIK (2004) 66 - 71; Żydzi dominowali w większości z wołyńskich miast, 2/3 Żydów utrzymywało się z handlu. SNYDER (2004) 272.

⁶ MĘDRZECKI (1988) 42 - 56.

zakładów przemysłu rolno-spożywczego poważną rolę odgrywało leśnictwo i przemysł drzewny, zatrudniający w 1931 r. 25 000 pracowników. Od połowy lat dwudziestych w województwie zaczęło się rozwijać wydobywanie kamienia, kamieniołomy były w powiecie sarneńskim i kostopolskim⁷.

W wojskowym podziale administracyjnym kraju województwo wołyńskie wchodziło w skład Okręgu Korpusu nr II „Lublin”, na jego terenie stacjonowały: dwie dywizje piechoty: 13 i 27 oraz Wołyńska Brygada Kawalerii⁸. Z powodu nadgranicznego położenia, Wołyń odgrywał istotną rolę w polskim planowaniu operacyjnym na kierunku wschodnim.

Wojewoda wołyński w latach 1938-1939 Aleksander Hauke-Nowak był zwolennikiem umacniania polskości województwa, miała temu celowi służyć akcja rewindykacyjna dawnych świątyń katolickich, repolonizacja szlachty zagrodowej i likwidacja mieszanych narodowo organizacji, co przyczyniło się do zaognienia stosunków polsko-ukraińskich w województwie. Inne narodowości, zamieszkujące województwo, starały się zachować neutralnie w tym sporze oraz deklarowały pozytywny stosunek do państwa polskiego⁹. Postawy społeczeństwa województwa wołyńskiego wobec państwa polskiego bezpośrednio przed kampanią polską 1939 r. były zróżnicowane: od aktywnego udziału w różnych formach przygotowań wojennych, a następnie czynnego w nich udziału, po przez obojętność, różne stadia niechęci aż do różnych form wrogich aktywnych wystąpień przeciwko polskiej administracji i tym wszystkim, którzy to państwo reprezentowali: urzędnikom, policjantom, żołnierzom¹⁰.

W Państwowym Archiwum Obwodu Wołyńskiego (Dzierżawnyj Archiw Wołyńskoj Oblaсти DAWO) w Łucku znajduje się wiele zespołów, zawierających bogate źródła z okresu międzywojennego, m.in. charakteryzujące postawy mieszkańców województw wschodnich Rzeczypospolitej, głównie województwa wołyńskiego w okresie międzywojennym. W obszernym zespole (fondzie) Wołyński Urząd Wojewódzki¹¹ m.in. przechowywane jest Sprawozdanie ze stanu bezpieczeństwa nr 7 za miesiąc lipiec 1939 roku z 16 sierpnia 1939 r., podpisane przez wojewodę wołyńskiego A. Hauke-Nowaka (sygnatura 46-9-4641) składające się ze strony tytułowej z rozdzielnikiem, części analitycznej, liczącej 16 stron maszynopisu oraz 11 załączników (w formie tabel) o łącznej objętości 10 stron. Opracowanie przygotowano w 39 egzemplarzach, na jego pierwszej stronie znajduje się rozdzielnik: sześć egzemplarzy otrzymało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, po jednym: Nadzór Prokuratorski Ministerstwa Sprawiedliwości, Oddział II (wywiadowczy) Sztabu Głównego WP, wojewodowie: poleski, lwowski, lubelski,

⁷ MĘDRZECKI (1988) 57 - 62.

⁸ Centralne Archiwum Wojskowe, zespół Dowództwo Okręgu Korpusu nr II, sygn. I.371.2.173, Układ narodowościowy Wołynia, pismo DOK II do MSWojsk., Lublin, 10 VII 1936.

⁹ MĘDRZECKI (1988) 192 - 193; KĘSIK (1995) 110 - 153; KUCZEREPA (1999) 266 - 270.

¹⁰ Szerzej: WŁODARKIEWICZ (2013) 385 - 399.

¹¹ Zespół Urząd Wojewódzki Wołyński w Archiwum Akt Nowych w Warszawie ma charakter szczątkowy i tworzy go jedynie 97 jednostek archiwalnych.

nowogródzki, stanisławowski, tarnopolski, białostocki i wileński (łącznie 8) oraz wszyscy starostowie woj. wołyńskiego (łącznie 11), a także prokuratorzy: Sądu Apelacyjnego w Lublinie oraz Sądów Okręgowych w: Łucku, Równem i Pińsku, Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu nr II w Lublinie i jego Ekspozytury w Równem i w Kowlu, pułki KOP „Sarny” i „Zdołbunów”, naczelnik Urzędu Śledczego w Łucku, a dwa egzemplarze pozostały w zapasie Wydziału Społeczno-Politycznego Wołyńskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Część analityczna Sprawozdania... składa się z siedmiu części o numeracji rzymskiej o zróżnicowanej objętości, tworzą ją: część I pt. Sytuacja ogólna (jedna strona maszynopisu), cz. II Bezpieczeństwo ogólne (4 strony), cz. III Ruch zawodowy (4 strony), cz. IV Ruch komunistyczny (3 strony), cz. V Wywrotowa działalność polskich organizacji politycznych (jeden wiersz), cz. VI Ukraiński ruch nielegalny (OUN – UWO), jedna strona, cz. VII Szpiegostwo i dywersja – meldunek negatywny oraz cz. VIII pt. Sprawy graniczne o objętości dwóch i pół strony.

Tekst uzupełniają załączniki: nr 1 pt. Użycie broni przez funkcjonariuszy publicznych – z którego wynika, że Policja Państwowa 5 razy użyła broni w sprawach kryminalnych (po jednym w powiecie Łuck, Kowel, Dubno, dwa w pow. Kostopol) oraz raz (pow. Łuck) z powodu politycznego. Załącznik nr 2 pt. Pożary informuje, że w lipcu w województwie wołyńskim wybuchło 209 pożarów, z tego było: 11 podpaleń, 22 z powodu wadliwej konstrukcji komina, 47 z braku ostrożności, 17 wzniciły dzieci oraz 112 wybuchło z nieustalonych przyczyn. Załącznik nr 3 pt. Wyniki akcji [roz]brojeniowej stanowi wykaz broni odebranej mieszkańcom: 4 karabiny, 8 karabinów ze skróconą lufą, 11 pistoletów, 3 strzelby myśliwskie, ogółem 26 sztuk broni palnej i 4 broni białej, 143 naboje, 2 kg prochu i 744 kapiszony do strzelb myśliwskich. Załącznik nr 4 pt. Dane liczbowe o działalności i stanie organizacyjnym pracowniczych związków i stowarzyszeń zawodowych w miesiącu lipcu 1939 r. informuje o liczebności Związku Polskich Związków Zawodowych – 1.140 członków. Załącznik nr 7 pt. Wykaz statystyczny do działów 4 i 5. Rozdział IV zawiera jedynie informację o ujawnieniu na słupach telegraficznych dwóch przypadków umieszczenia ręcznie napisanych odezw. Załącznik nr 8 pt. Wykaz statystyczny do działu 11 i 12. Rozdział IV informuje o 6 osobach czasowo zatrzymanych przez PP i osadzonych w areszcie zapobiegawczym oraz o 6 osobach zwolnionych z więzień po odbyciu kar i 3 osobach zwolnionych z obozu w Berezie Kartuskiej. Załącznik nr 10 pt. Kronika wystąpień OUN – UWO lub wydarzeń pozostających w związku z akcją OUN – UNO jest najobszerniejszy, ponieważ liczy 3 strony i zawiera chronologiczny wykaz 14 wystąpień i wydarzeń, przypisywanych ukraińskim nacjonalistom: pierwszy zapis z 4 lipca informuje o zatrzymaniu w m. Ozdów pow. Łuck dwóch osób w związku z likwidacją OUN oraz ich zwolnieniu po przesłuchaniu, a ostatni z 26 lipca dotyczy 28 letniego mieszkańca m. Obhów, pow. Dubno, który agitował oraz używał gróźb wobec młodzieży, aby nie uczestniczyła w imprezach polskich organizacji. Załącznik nr 11 pt. Zestawienie wyroków odnośnie spraw zarejestrowanych w kronikach miesięcznych zawiera cztery zapisy o 15 wyrokach więzienia i utraty praw publicznych, wydanych przez Sąd Okręgowy w Łucku za

działalność komunistyczną: 10 lipca skazano dwie osoby, a 22 lipca 13 osób w trzech procesach, obejmujących: sześć, pięć oraz dwie osoby.

Dokument w części I zawiera syntetyczną charakterystykę sytuacji ogólnej – stanu bezpieczeństwa w województwie wołyńskim w lipcu 1939 r., ocenionego przez wojewodę jako „pewne polepszenie się”, głównie z powodu likwidacji ośrodków OUN, energicznego prowadzenia dochodzeń o obrazę państwa i szerzących się wśród mieszkańców województwa pogłosek o odbyciu kilku rozpraw sądowych przeciwko członkom OUN i KPZU. W części II pt. Bezpieczeństwo ogólne opisano: 6 przypadków użycia broni przez policję, wystąpienie robotników przeciwko policji na osiedlu Kierownictwa Budowy Kanału Kamiennego, stan bezpieczeństwa na kolejach – opisano wypadki z udziałem pociągów, dwie ucieczki więźniów, trzy zabójstwa., sześć ciężkich uszkodzeń ciała, 8 rozbojów, podpalenia, pożary oraz katastrofy – pożary torfowisk. Część III dotyczy działalności ruchu związkowego, stanu bezrobocia, zatargów zbiorowych i strajków. W części IV przeanalizowano działalność komunistyczną oraz jej zwalczanie przez organy bezpieczeństwa. Część V pt. „Wywrotowa działalność polskich organizacji politycznych” nie zawiera żadnych danych, a jedynie zapis „meldunek negatywny. Kolejna część (VI) pt. Ukraiński ruch nielegalny (OUN – UWO) zawiera syntetyczną charakterystykę ich działalności, zamierzeń organizacyjnych i wiadomości organizacyjnych. Część VII pt. „Szpiegostwo i dywersja” to podobnie jak część V – „meldunek negatywny” – czyli brak tego typu aktywności. Część VIII (ostatnia) nosi tytuł „Sprawy graniczne” i zawiera charakterystykę legalnego i nielegalnego ruchu granicznego, przejawów aktywności mniejszości narodowych w pasie granicznym oraz obserwacje terytorium Związku Radzieckiego.

Przygotowując dokument do druku, stosowano się do wskazówek dotyczących edycji źródeł XIX i XX-wiecznych. Ingerencje w tekst mają ograniczony charakter, ponieważ jedynie uwspółcześiono pisownię i interpunkcję oraz ujednolicono skróty, a część z nich rozwinięto. Wszelkie ingerencje przygotowującego tekst do druku zostały umieszczone w nawiasach kwadratowych. Zrezygnowano z opublikowania załączników do „Sprawozdania...”, których treść omówiono powyżej.

Sprawozdanie ze stanu
bezpieczeństwa nr 7 za
miesiąc lipiec 1939 r.
(według rozdzielnika)

Do

**Przekładam (przesyłam) w załączeniu sprawozdanie ze stanu
bezpieczeństwa za m-c lipiec 1939 roku**

WOJEWODA
(-)¹³
(A. Hauke-Nowak)

Rozdzielnik¹⁴:

I. SYTUACJA OGÓLNA

Mimo pewnego podniecenia nastrojów, spowodowanego sytuacją międzynarodową, stwierdzić należy raczej pewne polepszenie się stanu bezpieczeństwa, do czego przyczyniła się przeprowadzana stale likwidacja ośrodków O[rganizacji] U[kraińskich] N[acjonalistów], energiczne dochodzenia w sprawach o obrazę państwa i rozszerzanie niepokojących pogłosek oraz odbycie kilku rozpraw sądowych przeciw członkom OUN i K[omunistycznej] P[artii] Z[achodniej] U[krainy], zakończonych surowymi wyrokami.

Układ stosunków na odcinku ruchu zawodowego w dalszym ciągu wykazuje znaczny wzrost wpływów Z[wiązku] P[olskich] Z[wiązków] Z[awodowych], napotykając jedynie na terenie zagłębia klesowskiego¹⁵ na rywalizację Z[jednoczenia] Z[awodowego] P[olskiego], przy czym jednak obie strony nie stosują form walki szkodliwej dla obecnej sytuacji.

Podkreślić należy jedynie zaistnienie kilku poważnych sytuacji z punktu widzenia zagrożenia bezpieczeństwa, powstałych w ośrodkach robotniczych w zagłębiu klesowskim i przy budowie Kanału Kamiennego. Sytuacje te zostały każdorazowo opanowane i do poważniejszych zakłóceń spokoju i porządku publicznego nie dopuszczono. Analizując te momenty należy stwierdzić, że w dużej mierze na ich powstanie złożyły się: zła organizacja pracy i nie wypłacanie w terminach należności robotniczych. Poza tym na odcinku ruchu zawodowego w ubiegłym miesiącu panuje spokój, a zwiększona produkcja przemysłu

---

¹² Datę dzienną wpisano ręcznie.

¹³ Odręczny podpis wojewody A. Hauke-Nowaka

¹⁴ Rozdzielnik składa się z 25 pozycji, obejmuje 39 egzemplarzy, adresatów wskazano we wprowadzeniu.

¹⁵ Zagłębie Klesowskie – skupisko kamieniołomów w woj. wołyńskim w okolicach m. Klesów.

kamieniarskiego powoduje nadal znaczne rozładowanie bezrobocia, którego stan utrzymuje się prawie bez zmian na poziomie poprzedniego okresu sprawozdawczego.

Ruch komunistyczny w dalszym ciągu wykazuje silne osłabienie, gdzie niegdzie tylko czynne są słabe bardzo próby odbudowy komórek, czy werbunku do Kompartii¹⁶ i to tylko na własną rękę. Brak powiązania choćby najbliższego między przejawami ruchu w różnych punktach terenowych województwa.

OUN, wykorzystując okres letnich ferii szkolnych, mimo zatrzymania całego dotychczasowego aktywu, przystąpiła do montowania nowych komórek i szkolenia nowo zwerbowanych osób.

Ciekawym zjawiskiem jest ujawniona w czasie likwidacji UNAKOR ścisła zależność tej organizacji od OUN, co znalazło potwierdzenie w zeznaniach zatrzymanych osób.

II. BEZPIECZEŃSTWO OGÓLNE

Użycie broni przez policję¹⁷

Miało miejsce w 6 wypadkach, a mianowicie:

Dnia 6 lipca, o godz. 11.00 w czasie ucieczki przez okno z lokalu S[ądu] O[kręgowego] w Łucku z sali rozpraw Nagórnego Andrzeja, członka OUN – st. przod. s[ł]u[żby] ś[ł]e[dczej] Matuszewicz Aleksander z Wydziału Śledczego w Łucku i st. poster. Kolanek z miejscowego komisariatu [Policji Państwowej] – użyli krótkiej broni palnej, lecz bez wyniku. W czasie dalszego pościgu Nagórny został ujęty;

Dnia 9 lipca, o godz. 19.00 użył krótkiej broni palnej post. Zajdziński Stanisław, ze stanu posterunku [PP] w Derażnem, pow. kostopolskiego, do uciekającego, mimo wezwania do zatrzymania się Wudzke Samuela, mieszkańca kol. Michałówka, gm. Derażne. Po strzałach Wudzke ukrył się w zbożach, gdzie go zatrzymano. Przy zatrzymaniu znaleziono pistolet kal. 6,35 [mm] z 3 nabojami. Broń posiadał nielegalnie. Wudzke został lekko zraniony w mięsień podudzia prawej nogi;

Dnia 20 lipca, przod[ownik] Leis Jan ze stanu posterunku w Zabramiu, pow. Dubno, natknął się w Zdołbicy, pow. Dubno – na śpiącego we własnej stodole Mularczuka Teodora, ukrywającego się od dłuższego czasu na różne oszustwa. Mularczuk w czasie zatrzymywania stawiał opór, w następstwie którego zbiegł. Do uciekającego przod. Leis strzelił jeden raz z kbk, lecz nie trafił;

Dnia 22 lipca, o godz. 23.30, st. poster. Lenartowicz Henryk, z posterunku Bogusze, pow. Kostopol, w trakcie zatrzymywania podejrzanego osobnika, został 2-krotnie ranny z krótkiej broni palnej. St. post. Lenartowicz również strzelił kilka razy do podejrzanego, lecz bez skutku;

Dnia 22 lipca, o godz. 13.45 w Kowlu, w czasie zatrzymywania prostytutki Ławryniuk Marii i jej kochanka Kowalczuka Jana przez przod. Sokołowskiego Władysława

---

¹⁶ Czyli: Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy, będącej częścią Komunistycznej Partii Polski.

¹⁷ Podkreślenie w tekście dokumentu, w publikacji zachowano wszystkie podkreślenia.

z komisariatu [PP] w Kowlu – sutenerzy w liczbie 8 osób – usiłowali odbić zatrzymaną. Przod. Sokołowski w celu odstraszenia napastników strzelił jeden raz z rewolweru „Nagant” nie raniąc nikogo. Sprawcy zbiegli. Jeden z uczestników oraz Ławryniuk Maria i Kowalczuk Jan zostali zatrzymani i doprowadzeni do komisariatu;

Dnia 29 lipca, o godz. 4.15 patrol policyjny w składzie: przod. sł. śl. Sałacińskiego Jana i st. post. sł. śl. Szelańskiego Antoniego, ze stanu Wydziału Śledczego w Łucku oraz poster. Prończuka Juliana z posterunku [PP] w Ulanikach, pow. Łuck – osaczył zabudowania Chomicza Anastazego we wsi Krawatka, gm. Szczurzyn, w których ukrywał się poszukiwany za udział w rozboju Szwed Sawa. Szwed Sawa, zauważywszy policję, wyskoczył z domu oknem i począł uciekać. Do uciekającego policjanci użyli broni, lecz bez skutku. Szwed Sawa zdołał zbiec do pobliskiego lasu.

W przytoczonych wypadkach użycie broni [przez PP] było uzasadnione w myśl obowiązujących przepisów.

Użycie broni przez innych funkcjonariuszy publicznych

Meldunek negatywny.

Zamachy na życie policjantów i innych funkcjonariuszy publicznych

Meldunek negatywny.

Wystąpienia przeciwko policji i innym funkcjonariuszom publicznym

Dnia 5 lipca, do osiedla robotniczego Kierownictwa Budowy Kanału Kamiennego w Mianowszczyźnie wezwany został policjant ze stanu posterunku [PP] w Rudni Karpiłowskiej, pow. sarneńskiego, celem usunięcia pijanego robotnika Pucha Henryka, który awanturował się. Robotnicy rzucili się na przybyłego policjanta, poturbowali go, przy czym odebrali mu pistolet służbowy, uniemożliwiając wykonanie czynności służbowych. Następnie kilkunastu robotników poturbowało również kilku techników oraz zdemolowało barak, w którym mieściła się kancelaria. W związku z tym zajęciem posterunek w Rudni Karpiłowskiej został wzmocniony o 7 policjantów. Sprawcy zajęcia zostali zatrzymani, przy czym: 1) Puch Józef-Mieczysław, 2) Mikołajczyk Władysław, 3) Nabiałek Władysław, 4) Malik Andrzej i 5) Podgórski Stanisław – postanowieniem Sądu Grodzkiego w Sarnach zostali osadzeni w areszcie, zaś 6) Sztekler Aleksy został zwolniony.

Zaburzenia spokoju publicznego

Poza drobnymi incydentami, spowodowanymi nadużyciem alkoholu - poważniejszych wystąpień nie notowano.

Bezpieczeństwo na kolejach

Dnia 8 lipca pociąg towarowy, idący [jadący] z Równego do Kowla najechał na przejeździe kolejowym we wsi Kadyszczce, gm. Ołyka, pow. łuckiego na furmankę naładowaną piaskiem, wskutek czego zostały zabite dwa konie i rozbity wóz, zaś właściciel wozu, Żółciański Dymitr, zam. we wsi Czemeryn, gm. Ołyka, został lekko potłuczony. Wypadek został spowodowany niezabezpieczeniem przejazdu, który jest z jednej strony zasłonięty

budką dróżnika, a z drugiej strony sadem. Na tymże przejeździe był już wypadek najechania pociągu na furmankę w dniu 29 VI br., kiedy straciły życie 4 osoby.

Dnia 8 lipca Mielnik Aleksander, s. Grzegorza, lat 15, zam.[ieszkały] przy rodzicach w Kamiennej Górze, gm. Aleksandria, pow. rówieńskiego, wybił kamieniem szybę w pociągu osobowym, zdążającym w kierunku Równego. Straty wynoszą 16 zł 50 gr. Spośród pasażerów nikt szwanku nie doznał.

Dnia 11 lipca o godz. 15.05 na 96 km linii [kolejowej] Uściług-Włodzimierz [Wołyński], została zabita przez pociąg osobowy Bobrowska Jadwiga, [wiek] lat dwa z Włodzimierza. Władze prokuratorskie powiadomiono. Dnia 17 lipca na przejeździe kolejowym Wełnianka-Walerianka, gm. Rożyszcze powiatu łuckiego, przez pociąg osobowy, jadący z Rożyszcz do Kiwerc, została rozbita furmanka Krupińskiego Jana, mieszkańca kol. Wełnianka. Konie ocalały, wypadku w ludziach nie było. W dniu 18 lipca, pasący bydło przy torze kol. w Zwiniaczach, gm. Skobelka, mieszkaniec tejże wsi – Zabójszcz Jan, s. Wincentego i Stanisławy, ur. 20 września 1919 r., wskutek wybryku, rzucił kamieniem na przejeżdżający pociąg osobowy nr 2324, wybijając jedną szybę w wagonie pocztowym [o] wartości 7 zł. Na winnego sporządzono doniesienie karne do Starostwa Powiatowego w Łucku.

Dnia 24 lipca pociąg osobowy zdążający z Łucka do Lwowa, na 3 km przy stacji kol. Nieświcz, najechał na NN kobietę umyślowo chorą, która poniosła śmierć na miejscu.

Uszkodzenie linii telefonicznych

Meldunek negatywny.

Włamania do urzędów i instytucji publicznych.

Meldunek negatywny.

Ucieczka więźniów

Dnia 7 lipca pod zarzutem porznięcia nożem na tle porachunków osobistych Hajduczyka Antoniego, mieszkańca wsi Huta, gm. Zabłocie, pow. kowelskiego, został zatrzymany Łucyk Dymitr, syn Tarasa i Agafii, lat 24, mieszkaniec wsi Huta i następnie osadzony w areszcie gminnym, skąd w nocy na 10 VII br., za pomocą podkopu zbiegł. Poszukiwania za zbiegłym zarządzone.

Dnia 9 lipca z aresztu policyjnego w Sielcu zbiegł Kijach Stefan, syn Jacka i Katarzyny, ur. 19 grudnia 1911 r., w Łowczycach, pow. Rudki, ostatnio zamieszkały na kolonii Wodziniek, gm. Werba, pow. włodzimierskiego, 7-krotnie karany za różne przestępstwa. Wymieniony przebywał w areszcie jako podejrzany o dokonanie kilku kradzieży. Poszukiwania za zbiegłym zarządzone.

Zabójstwa i uszkodzenia ciała

W okresie sprawozdawczym zanotowano 3 wypadki zabójstwa, z tego 2 – na tle porachunków osobistych i 1 – bratobójstwo na sporze o schedę. Ciężkiego uszkodzenia ciała zanotowano 6 wypadków: 2 – w czasie bójki, 2 – w czasie zabawy, 1 – na tle porachunków osobistych i 1 wypadek poranienia właściciela sadu przez złodziei, przyłapanych na kradzieży jabłek.

Rozboje

Zanotowano 8 wypadków rozboju, przy czym w jednym wypadku napastnicy użyli broni palnej, raniąc 2 osoby, z których jedna zmarła. Pozostałe wypadki o charakterze drobnym.

Podpalenia i pożary

Z pożarów, połączonych z ofiarami w ludziach – był jeden, który powstał wskutek podpalenia, dokonanego przez Hotaluka Zachara, mieszkańca wsi Kośkowce, gm. Wyszogródek, pow. Krzemieniec – własnych zabudowań. Po dokonaniu podpalenia Hotaluk powiesił się w swej stodole, gdzie ujawniono zwęglone jego zwłoki. Hotaluk Zachar cierpiał na rozstrój nerwowy i podpalenia dokonał w czasie ataku szału. Ogólna wartość spalonych budynków wynosi 1105 zł.

Pożarów, połączonych z utratą dachu nad głową przez większą ilość osób, masowych, z chęci uzyskania premii asekuracyjnej i o charakterze sabotażowym – nie notowano.

Nadmienia się, że oprócz pożarów, wykazanych w załączniku nr 2, na terenie województwa wołyńskiego miało miejsce ponad 50 wypadków pożarów, powstałych od uderzenia pioruna.

Katastrofy

Wobec długotrwałych upałów i samozapalania się złóż torfowych, szczególnie szerokie rozmiary przybrała w okresie sprawozdawczym klęska pożaru lasów. Zanotowano około 40 wypadków pożarów lasów i szereg wypadków pożarów torfowisk (nieużytków). Spowodowane straty przez pożary lasów wynoszą w przybliżeniu około 100.000 zł. Największe pożary miały miejsce w lasach dóbr berezeńskich na terenie Nadleśnictwa Zastuczajńskiego – Michalin, pow. kostopolskiego. Pożar trwał tam od 16 do 22 lipca i objął 694 ha, wyrządzając straty na 51.567 zł. Stopień zniszczenia lasów od 10 do 100%. Akcja ratownicza była utrudniona ze względu na okres zniw i brak elementu ludzkiego, dopiero akcja rezerw policyjnych zmobilizowała ludność i spowodowała zlikwidowanie pożaru.

III. RUCH ZAWODOWY

Uwagi ogólne.

Na odcinku pracowniczego ruchu zawodowego zanotować należy w dalszym ciągu spokój. Przesłany przez władze centralne Z[jednoczenie] P[olskich] Z[wiązków] Z[awodowych] sekretarz okręgowy Szulc Maksymilian stara się bardzo energicznie o ożywienie ruchu organizacyjnego i zgromadzeniowego związków, należących do Zjednoczenia i zdołał uzyskać w tym kierunku nawet dość znaczny sukces, tak, że ZPZZ wybitnie przoduje w ruchu zawodowym.

Z[jednoczenie] Z[awodowe] P[olskie] z całym powodzeniem utrzymując swój stan posiadania na terenie Zagłębia Klesowskiego, dzięki dużej dbałości o interesy robotnicze i solidnemu podejściu do zagadnień, interesujących ogół robotników, a związanych z warunkami pracy i płacy.

Na odcinku strajków [i] zatargów zbiorowych pewnie naprężenie utrzymuje się w dalszym ciągu, przy czym nadal zagłębie klesowskie i berestowieckie oraz ośrodki budowy Kanału

Kamiennego są terenami powstawania incydentów zagrażających bezpieczeństwu i spokojowi publicznemu.

Stan bezrobocia pozostaje niemal bez zmian, wzrost liczbowy bezrobotnych o 114 osób jest jedynie zjawiskiem przejściowym.

Ruch organizacyjny i zgromadzeniowy

Z[jednoczenie] P[olskich] Z[wiązków] Z[awodowych]

Sekretariat Okręgowy ZPZZ w Łucku prowadził w miesiącu sprawozdawczym intensywną działalność w kierunku rozszerzenia i ugruntowania swych wpływów na terenie województwa wołyńskiego. Dotychczasowa praca ZPZZ, prowadzona była w kierunku podporządkowania terenu wpływów ZPZZ i pomyślana była jako praca wszerz. Zamierzony cel został w znacznym stopniu osiągnięty, gdyż w dn. 1 czerwca br., ZPZZ miał na terenie województwa wołyńskiego 50 mniej lub bardziej czynnych oddziałów, grupujących w swych szeregach kilkanaście tysięcy członków, z których jednak zaledwie może 1/3 część płaciła składki członkowskie.

Obecnie sekretarz okręgowy ZPZZ przestawił swą działalność w pierwszym rzędzie na pracę w głąb, dążąc do należytego zorganizowania swych oddziałów i właściwego nastawienia i skoordynowania ich poczynań, nie rezygnując jednak z dalszego rozszerzania swych wpływów, co objawiło się zorganizowaniem w miesiącu sprawozdawczym pięć nowych oddziałów, a mianowicie: 1) Górników w Maciejowie – 400 zatrudnionych, 2) Górników w Lubomirsku – 180 zatrudnionych, 3) Drzewno-Budowlanego w Kostopolu – 400 zatrudnionych, 4) Kelnerów w Łucku – 60 zatrudnionych i 5) Użyteczności Publicznej w Łucku – 60 zatrudnionych.

Natomiast w dziedzinie wewnętrzno-organizacyjnej Sekretariat [Okręgowy] przystąpił do zorganizowania Rad Miejscowych, które działając każda na terenie jednego powiatu, miały za zadanie uzgadnianie działalności podległych im oddziałów związków w sprawie akcji zawodowych, prac oświatowych oraz wystąpień zewnętrznych związków.

W miesiącu sprawozdawczym powołano do życia Radę Miejscową w Sarnach oraz podjęto przedwstępne prace w kierunku zorganizowania Rad Miejscowych w Łucku, Równem i Kostopolu. Dla zorientowania się w istniejących w tym kierunku możliwościach i potrzebach przeprowadził Sekretariat w okresie sprawozdawczym lustrację następujących oddziałów związków: Spożywców w Równem, Sarnach, Ołyce i Łucku; Rolnych – w Równem; Drzewno-Budowlanych – w Kiwercach, Klewaniu, Kostopolu, Orzewie i Sarnach oraz Górników – w Janowej Dolinie i Klesowie.

Ponadto Sekretariat Okręgowy spowodował zwołanie w okresie sprawozdawczym walnych zebrań w następujących oddziałach: w Kiwercach w dn. 9 lipca, obecnych 250 osób, w Klewaniu w dn. 23 lipca, obecnych 70 osób i we Włodzimierzu w dn. 23 lipca, obecnych 100 osób oraz w dn. 16 lipca w Klesowie konferencji prezydiów oddziałów powiatów sarnieńskiego i kostopolskiego.

Oprócz tego w okresie sprawozdawczym Sekretariat Okręgowy przeprowadził interwencje w Dyrekcji Lasów Państwowych w Łucku, w Zarządzie Miejskim w Łucku i u czterech prywatnych pracodawców oraz objął kierownictwo strajku w kamieniołomach w Lubomirsku o wypłacenie zaległych od trzech miesięcy zarobków. Dalej w dziedzinie

zawodowej Sekretariat [Okręgowy] wszczął układy o umowę zbiorową dla piekarzy w Łucku i Sarnach.

W dziedzinie uspołecznienia prac ZPZZ, Sekretariat Okręgowy uruchomił w miesiącu sprawozdawczym jedno biuro pisania podań w Łucku, a ponadto przystąpił do prac przygotowawczych nad zorganizowaniem Spółdzielni Pracy: budowlanej, piekarskiej i transportowej w Sarnach oraz hutniczo - szklarskiej w Kostopolu.

Z[jednoczenie] Z[awodowe] P[olskie]

Pow. Sarny. W dniu 30 lipca, w Domu Strzelca w Klesowie, odbyło się Walne Zebranie członków Związku Robotników i Rzemieślników Zjednoczenia Zawodowego Polskiego – oddział w Klesowie, które zagał sekretarz Piekarek Antoni. Na zebraniu tym omawiane były sprawy założenia Kasy Zapomogowej przy związku z kapitałem zakładowym i stałym dochodem z opodatkowania się członków w wysokości 1% od zarobków. Wniosek ten został przyjęty. Następnie Piekarek odczytał odpis skargi złożonej przez Związek do Izby Lekarskiej w Lublinie na lekarza Ubezpieczalni Społecznej w Klesowie – dra Borkę Wacława – w której przytoczono kilka wypadków nieudzielenia członkom Związku pomocy lekarskiej. Na zebraniu było 40 osób. Przebieg obrad [był] spokojny.

Z[wiązek] S[towarzyszeń] Z[awodowych]

Pow. Równe. W dniu 9 lipca, Zarząd Oddziału Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Spożywczego w Równem, w lokalu własnym przy ul. Legionów 6, urządził zebranie członków, na którym omawiana była sprawa zawarcia układu zbiorowego pracowników tegoż Związku z pracodawcami. W wyniku dyskusji uchwalono przedstawić w tej sprawie memoriał Inspektorowi Pracy w Łucku. Na delegatów do Łucka zostali wybrani: Kahl Emil oraz Majewski Tadeusz, najbardziej czynni członkowie Związku. Obecnych na zebraniu 40 członków.

Akcja prewencyjno-represyjna

Meldunek negatywny.

Stan bezrobocia.

Stan bezrobocia na terenie województwa wołyńskiego na dzień 1 sierpnia 1939 r. przedstawia się następująco:

m. Łuck	439 osób, w tym 216 prac. umysłowych
m. Kowel	221 osób
m. Równe	215 osób
Pow. Dubno	77 osób
Pow. Horochów	22 osoby
Pow. Kostopol	144 osoby
Pow. Kowel	75 osób
Pow. Krzemieniec	43 osoby
Pow. Lubomi	13 osób
Pow. Łuck	122 osoby
Pow. Równe	103 osoby
Pow. Sarny	813 osób
Pow. Włodzimierz	275 osób
Pow. Zdołbunów	151 osób
razem:	2.713 osoby

Nastroje wśród bezrobotnych zastrzeżeń nie budzą.

Zatargi zbiorowe i strajki

Pow. Dubno. W dniu 4 lipca 130 robotników z powodu niewypłacenia im należności za trzy tygodnie, porzuciło pracę w tartaku Thorna Ludwika w Werbie, oświadczając, że do pracy przystąpią z chwilą gdy otrzymają zaległe należności. Dnia 6 lipca robotnicy przystąpili do pracy. Właściciel tartaku zaległe należności wypłacił robotnikom w trzech ratach, przy czym pierwszą ratę robotnicy otrzymali w dniu 5 lipca br.

Pow. Kostopol W dniu 3 lipca wybuchł strajk w kamieniołomach w Berestowcu, należących do firmy: Towarzystwo Eksploatacji Kamieniołomów w Krakowie, ul. Basztowa 2. Powodem strajku było niewypłacanie należności robotnikom już od miesiąca maja br. Strajk objął 350 pracowników, przebieg strajku [był] spokojny. Wobec wypłacenia przez firmę wszystkich zaległości, robotnicy w dniu 14 lipca przystąpili do pracy.

Pow. Sarny W dniu 27 lipca w kamieniołomach „Stribo” w Klesowie wybuchł strajk na tle niewypłacania przez firmę zarobków za ubiegłe tygodnie. Zaległość wynosi przeszło 8 tys. złotych, zaś strajkowało 170 robotników. Przebieg strajku był zupełnie spokojny, nastroje opanowane, usiłowań elementów wywrotowych do wykorzystania tej sytuacji w kierunku agitacji antypaństwowej nie stwierdzono. Strajk został zlikwidowany w dniu 29 lipca przez wypłacenie przez firmę wszystkich zaległości.

W dniu 31 lipca 40 robotników, przysłanych z Funduszu Pracy z Konina, urządziło awanturę w biurze zarządu kamieniołomów „Kamienne” w Wyrach, gm. Klesów, domagając się zmiany warunków pracy lub odesłania ich na koszt firmy do miejsc zamieszkania. Kiedy jeden z pracowników firmy, sztygar Urban Kazimierz, nazwał ich przybłędami, wtedy robotnicy rzucili się do niego, usiłując go pobić. W obronie sztygara wystąpił dozorca Grabowski Józef, którego robotnicy lekko pobili. Robotnicy uspokoił się

dopiero, gdy otrzymali 50 zł zaliczki na życie, przy czym przyrzeczono im, że w dniu 1 sierpnia przybędzie na miejsce przedstawiciel Funduszu Pracy i sprawę ich załatwi. Awantura powstała na tle nieporozumień, robotnicy twierdzą bowiem, że obiecano im na miejscu w Koninie po 4 zł dziennie za pracę plus mieszkanie z łózkami, siennikami, kocami oraz całodzienne wyżywienie za potrąceniem 80 gr. dziennie. Tymczasem Zarząd kamieniołomów kuchni robotniczej w ogóle nie prowadzi i postawił im cenę 4 zł za metr sześcienny tłuczenia szabru. Ponadto robotnicy twierdzą, że zamieszkanie w barakach firmowych jest niemożliwe ze względu na zapluskwienie tychże. Robotnicy rozłożyli się obozem przy kolejce w pobliżu biura w Wyrach i oświadczyli, że nie ustąpią do czasu uzyskania warunków przyrzeczonych im przez Fundusz Pracy, lub odesłania ich do miejsc zamieszkania. Robotnicy ci otrzymali zniżki kolejowe i w dniu 2 sierpnia wyjechali do swych domów. Na trzech awanturujących się robotników sporządzono doniesienia karne do władz administracyjnych.

Robotnicy nadsyłani przez poszczególne biura Funduszu Pracy do Kierownictwa Budowy Kanału Kamiennego w Białej pow. stolińskiego masowo porzucają pracę, udając się do miejsc stałego zamieszkania. Powodem porzucenia pracy jest według oświadczenia robotników: złe traktowanie pracowników przez techników i nadzorców, niedostateczne odżywianie, trudne warunki bytowania i zbyt ciężka, a mało popłatna praca. I tak: W dniu 10 lipca porzuciło pracę 40 robotników, którzy ze stacji Dąbrowica dostali się do Sarn i tegoż dnia o godz. 19.53, po otrzymaniu zniżkowych biletów, wyjechali do Częstochowy i Zawiercia.

W dniu 15 lipca porzuciło pracę 27 robotników, którzy tego samego dnia pociągiem Łuniniec-Zdołbunów, bez biletów, przyjechali do Sarn. Część robotników tego samego dnia pociągiem o godz. 21.38, po wykupieniu biletów, odjechała do swych miejsc zamieszkania. Pozostali z braku gotówki zatrzymali się chwilowo w Sarnach, a następnie po uzyskaniu biletów ulgowych, wyjechali do domów. Robotnicy ci pochodzą z Dąbrowy Górniczej i Sosnowca. Dnia 18 lipca porzuciło pracę 10 robotników, którzy bez biletów pociągiem osobowym ze stacji Biała nad Horyniem przyjechali do Sarn. Wieczorem tego samego dnia wszyscy robotnicy po zaopatrzeniu się w bilety kolejowe odjechali do Częstochowy i Sosnowca. Dnia 21 lipca porzuciło pracę 10 robotników. Wszyscy do m. Sarn przyjechali pociągiem bez biletów, po czym po zaopatrzeniu ich w takowe odjechali w dalszą drogę do województw centralnych.

Pow. Zdołbunów. W dniu 29 lipca robotnicy cukrowni Mizocz nie przystąpili do pracy z powodu niewypłacania im od dłuższego czasu zarobków. Dnia 30 lipca dyrekcja cukrowni wypłaciła częściowo zaległości, dzięki czemu robotnicy w tymże dniu podjęli pracę.

IV. RUCH KOMUNISTYCZNY

Ogólna ocena sytuacji

Sytuacja na odcinku komunistycznym w dalszym ciągu pozostaje prawie bez zmian. Ruch organizacyjny na ogół słaby, nieznaczne ożywienie pracy notuje się jedynie w punkcie stykającym powiaty włodzimierski, lubomelski i kowelski. Przeprowadzona w lipcu br. likwidacja miała mniejszy zakres niż w poprzednim miesiącu. Notowano pewną działalność MOPR, mającą jednak charakter sporadycznych wystąpień o słabych zresztą wynikach.

Ruch organizacyjny

W dalszym ciągu prowadzona jest działalność Kompartii [KPZU] we wsiach Szklin i Trysteń pow. Łuck. We wsi Szklin przygotowywane są transporty do wywieszania z początkiem sierpnia. W tym celu zrobione zostały specjalne litery z drzewa i rzemieni, które starannie się przechowuje. We wsi Trysteń odbyło się 9 lipca zebranie w mieszkaniu Maksyma Wiktoruka, zwołane przez Fedora Stolarczuka. Obecnych było 21 osób. Przewodniczył jak w poprzednim miesiącu (15.VI) Jan Korniejczuk. Wymieniony przedstawił zebranym sytuację polityczną, zaznaczając, że podczas najbliższej wojny wybuchnie rewolucja komunistyczna tak w Niemczech jak i w Polsce. Następnie wezwał on do płacenia podatku partyjnego i zebrał ogółem 3 zł 10 gr. Zebranie zakończono odśpiewaniem pieśni antywojennej.

Wznowiona została również działalność Kompartii na terenie gminy Rafałówka, pow. Sarny. Jak wynika z uzyskanych informacji, Kompartia interesuje się ruchem rewindykacyjnym, w związku z czym nawet dwu komunistów miało zapisać się do Związku Szlachty Zagrodowej w Rafałówce, aby mieć stałe wiadomości o rewindykacji.

Komórka KPZB w Dąbrowicy, znana ze swej działalności, zaczęła penetrację przy pomocy jednego z działaczy, wśród robotników zatrudnionych przy budowie Kanału w Białej pow. Stolín [woj. poleskie]. Obserwacje prowadzone są w dalszym ciągu.

Ponadto zaobserwowano pewne próby werbowania członków we wsi Wólka gm. Turzysk, pow. Kowel, jak również powstanie nowych ośrodków pracy Kompartii w okolicy Chworostowa pow. Włodzimierz [Wołyński], a mianowicie w Olesku i Nowosiólkach. Między Jakubem Markusem (prawosławny), a wspomnianymi miejscowościami utrzymywany jest stały kontakt partyjny. Markus utrzymuje poza tym kontakty z wsiami Ruda pow. Luboml i Powórsk, pow. Kowel. Należy zaznaczyć, że Markus jest zdolnym organizatorem i pozostaje pod stałą obserwacją organów bezpieczeństwa. Miał on się wyrazić do niejakiego Jana Muca z Rudy, że stalinowcy muszą wchodzić w organizacje trockistów po to, aby je rozbijać od wewnątrz.

Pojawienie się podpolnych [nielegalnych] zanotowano w dwu miejscowościach, we wsiach Trysteń i Perechody. Jeden podpolny pseudonim Sokołow ukrywał się jakiś czas w Trysteniu, drugi zaś Flor Omelczuk był ukrywany przez rodzinę w okolicy Perechodów. Na podpolnego natrafiono również w okolicy wsi Belina pow. Kowel, jest to przypuszczalnie ukrywający się przed pościgiem Andrzej Kościuczyk, poszukiwany za morderstwo.

Trockiści i ruch opozycyjny w Kompartii

Meldunek negatywny.

Wystąpienia zewnętrzne

W nocy na 16 lipca we wsi Mielce, gm. Datyń, pow. Kowel, na słupie telefonicznym nieznanymi sprawcami nakleili ulotkę pisaną ręcznie drukiem w języku ruskim: „Nie chodźcie żąb do tych leniuchów, jak nie zapłacą po 3 zł. i nie dadzą odpoczynku, a kto pójdzie za mną pracować, będzie karany ogniem lub kulą. CKM KPZU”. Tej samej treści ulotkę znaleziono we wsi Niecy, gmina Datyń.

Wystąpienia na terenie więzień

Meldunek negatywny.

Terror partyjny

Meldunek negatywny.

Zaopatrywanie się w broń palną

Meldunek negatywny.

Akcje, obchody, kampanie komunistyczne

Meldunek negatywny.

K[omunistyczny] Z[wiązek] M[łodzieży], Pionier i organizacje komunistyczne na terenie szkół

Meldunek negatywny.

Czerwona Pomoc.

Szewczuk Mikołaj, członek KPZU, mieszkaniec wsi Baszarówka, gm. Radziwiłłów, pow. Dubno, przeprowadził w dniu 16 lipca zbiórkę w swojej wsi gotówki i chleba, które następnie przesłał dla więźniów politycznych. Wysokość zebranej sumy nie została ustalona. Dochodzenia prowadzi się. Podobną akcją przeprowadzili w ciągu lipca Poliszczuk Nikifor i tow[arzysze] we wsi Chopniów pow. Łuck, na rzecz uwięzionego Mikołaja Barabuchy i in. Wysokość zbiórki również nieznana, dochodzenia trwają.

Jako swoisty objaw czerwonej pomocy należy zanotować fakt, że członkowie i sympatycy Kompartii [KPZU] we wsi Kozin, w liczbie ok. 20 osób, przeprowadzili roboty polne na korzyść rodzin osób, przebywających w więzieniu.

Akcja prewencyjna organów bezpieczeństwa.

Organa bezpieczeństwa w okresie sprawozdawczym dokonały 6 aresztowań komunistów, głównie w pow. kowalskim.

Zwolnienia z więzień i M[iejsca] O[dosobnienia w Berezie Kartuskiej].

W miesiącu lipcu zostali zwolnieni z więzienia:

Lp.	Nazwisko i imię	Miejsce Zamieszkania	Data zwolnienia	Z jakiego więzienia	Za co, przez jaki sąd był skazany i na jaką karę
1.	Kiliszcuk Stefan	Czeremszanka pow. Kowel	4.07.1939	Koronowo	Wyr. SO Łuck za komunizm na 6 lat więzienia
2.	Grynberg Mordko	Targowica gm. Jarosławicze, pow. Dubno	30.07.1939	Lwów	SO Łuck, 4 lata więzienia za komunizm
3.	Ciupak Jan	Rudnia, gm. Maciejów, pow. Kowel	27.07.1939	Sieradz	j. w. 3 lata więzienia
4.	Sawczak Terenty	Stara Wyżwa, pow. Kowel	6.07.1939	Sieradz	j. w. 3 lata więzienia
5.	Maryszczuk Arsenij	Bakowce, pow. Łuck	19.07.1939	Koronowo	j. w., 6 lat więzienia
6.	Diehtiaruk Stefan	Czarnoplesy pow. Kowel	27.07.1939	Chojnice	j. w. 3 lata więzienia

W miesiącu lipcu zostali zwolnieni z M[iejsca] O[odosobnienia w Berezie]:

Lp.	Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Data osadzenia	Data zwolnienia
1.	Arendarczyk Mirosław	Łuck	17.12.1938	8.07.1939
2.	Schoechet Szmul	Łuck	11.02.1939	6.07.1939
3.	Kapitaniuk Stefan	Skiby, pow. Luboml	11.02.1939	6.07.1939

V. WYWROTOWA DZIAŁALNOŚĆ POLSKICH ORGANIZACJI POLITYCZNYCH

Odnośnie całego działu meldunek negatywny.

VI. UKRAIŃSKI RUCH NIELEGALNY (OUN – UWO)

Charakterystyka działalności

Poza kilku wypadkami wystąpień zewnętrznych, o których mowa w kronice wystąpień, OUN starała się przez rozsiewanie defetystycznych pogłosek – utrzymać przekonanie co do

nietrwałości obecnych stosunków i mającej nastąpić bezpośrednio po zniwach ich zmianie na korzyść Ukraińców. Wśród kursujących pogłosek notowano rozsiewanie pogłoski o szkodliwości wpłacania należnych rat na P[ożyczkę] O[brony] P[rzeciwniczej], z groźbą, że Hitler po stworzeniu Ukrainy zniszczy wszystkich, którzy wykupili pożyczkę. Dla podtrzymania poczucia odrębności Ukraińców prowadzona była w miesiącu sprawozdawczym akcja za niebraniem udziału przez młodzież ukraińską w zabawach i uroczystościach organizowanych przez ludność polską. Poza tym OUN, jak stwierdzono wywiadem, wykorzystując okres ferii szkolnych, prowadziła za pośrednictwem swych mężów zaufania z pośród młodzieży gimnazjalnej i akademickiej akcją przygotowawczą do odbudowy sieci organizacyjnej, zniszczonej trwającą jeszcze [jej] likwidacją.

Zamierzenia organizacyjne.

Zamierzenia organizacyjne szły w kierunku wytypowania nowych ludzi na stanowiska kierownicze i odpowiedniego ich instruowania.

Wiadomości organizacyjne.

Jak stwierdzono wywiadem, w Werbie pow. dubieńskiego istnieje jedna trójka i jedna piątka OUN. Ośrodki te mają utrzymywać kontakt ze wsią Komarówką. W ośrodkach tych, według dalszych informacji wywiadu, prowadzona jest akcją gromadzenia broni. Akcja dozbrajania członków OUN prowadzona jest również na terenie pow. łuckiego, gdzie ośrodek OUN w Ławrowie posiada, według informacji wywiadu, specjalną instrukcję o sposobie dokonywania kradzieży broni w organizacjach polskich, [takich] jak Strzelec, Krakusi i inne. Na terenie pow. łuckiego stwierdzono wywiadem próby montowania rejonu w Holeszowie.

W czasie prowadzonej likwidacji UNAKOR stwierdzono zeznaniami zatrzymanych, że ośrodek **UNAKOR** we wsi Zapole, pow. lubomelskiego pracował w ścisłym kontakcie z OUN, mając umówiony zakonspirowany sposób porozumiewania się. Jaceniuk Paweł, pełniący funkcję atamana „futoru” UNAKOR we wsi Zapole dyrektywy do prowadzenia roboty otrzymywał od członka OUN we wsi Stare Koszary, pow. kowelskiego Osiejuka Danyły za pośrednictwem Kałużnego Aleksandra z Kowla.

VII. SZPIEGOSTWO I DYWERSJA

Meldunek negatywny.

VIII. SPRAWY GRANICZNE

Na obszarze własnym

Zachowanie się ludności wobec wprowadzonych ograniczeń w strefie nadgranicznej

Na terenie pow. krzemienieckiego ustalono, że ludność przy nabywaniu nieruchomości załatwia te sprawy między sobą i dopiero po faktycznym wejściu nabywców w posiadanie nabytej ziemi, podejmowane są starania o formalne załatwienie sprawy.

Ruch graniczny legalny i nielegalny

Pow. Dubno. Dnia 7 lipca przez posterunek [PP] w Smydze został zatrzymany Mistryk Franciszek, s. Augustyna i Teresy z Sobowa, ur. 5.III.1917 r. w Dolnej Lachocie (Słowacja) za nielegalne przekroczenie granicy ze Słowacji do Polski. Odstawiono go do Placówki Wywiadowczej KOP nr 8 w Równem.

Pow. Równe. Dnia 25 lipca, o godz. 3.30 przez patrol strażnicy KOP „Cukrownia Korzec”, w odległości 200 metrów od linii granicznej został zatrzymany pod zarzutem usiłowania nielegalnego przekroczenia granicy z Polski do ZSRR Jefim Wasiuchnik, s. Zachara i Heleny z d. Maciuk, ur. 2.IV.1876 r. we wsi Starosiele, gm. Kołki, pow. Łuck, rzekomo zamieszkały we wsi Rażnicze, gm. Kołki, pow. Łuck, prawosławny, rolnik, notowany w kartotece Wydziału Śledczego w Równem, jako dn. 1.IV.1925 r. aresztowany przez Posterunek [PP] Kołki, pow. Łuck, na polecenie prokuratora S[ądu] O[kręgowego] w Łucku, L.116/25 i odstawiony do więzienia w Łucku. Wymienionego posterunek [PP] w Korcu odstawił [go] do miejscowego Sądu Grodzkiego, który osadził go w więzieniu w Równem.

Pow. Zdołbunów. W dniu 12 lipca, o godz. 10.30 na odcinku granicznym koło wsi Baranówka przekroczył granicę z Rosji Sowieckiej [ZSRR] do Polski podoficer sowiecki w pełnym uzbrojeniu i ekwipunku wraz z koniem. Podoficer został zatrzymany przez organa KOP w pobliżu wsi Sadki i odstawiony do strażnicy w Baranówce. W dniu 20 lipca zatrzymano w Ostrogu Kostorza Ryszarda, s. Ryszarda i Zofii Czelińskiej, ur. 25.XII.1917 r. w Mariampolu – Rosja Sow., [wyznanie] rzym.- kat., Polak, kawaler, elektrotechnik, ostatnio zamieszkały w Chorzowie-Batory, ul. Ratuszowa 11, który usiłował nielegalnie przekroczyć granicę do Rosji Sowieckiej [ZSRR]. Kostorza przekazano oficerowi ekspozow. Pl[acówki] Wyw[ia]du KOP w Ostrogu.

W dniu 26 lipca, między godz. 14.05 a 14.30 od strony sowieckiej, na wysokości ok. 4000 metrów ukazał się samolot dwupłatowiec sowiecki, który przeleciał granicę polsko-sowiecką i skierował się na Ostróg ponad koszarami wojskowymi, dalej futor Międzyrzeckie, wieś Luczyn i Bór, po czym zawrócił i odleciał na stronę sowiecką między słupami granicznymi nr 1734-1735. Po upływie 5 minut powrócił tą samą drogą ponad Bór do Nowomalina, skąd zawrócił i w rejonie słupów granicznych nr 1734-1735 odleciał do Rosji Sow[ietckiej], ponad wsią Słobudką, Czerniwodą, Sołowie, Kamionką do Krzywina. W czasie przelotu samolot został ostrzelany z karabinu maszynowego przez sowiecką Straż Graniczną [Wojska Ochrony Pogranicza ZSRR] ze strażnicy Słobudka i Czernowoda oraz przez polską strażnicę KOP – Bór. Jakiego typu był samolot, nie zdołano stwierdzić z powodu znacznej wysokości lotu.

W okresie sprawozdawczym przez graniczny punkt przejściowy w Zdołbunowie przejechało z Rosji Sowieckiej [ZSRR] i Persji – 77, do Rosji Sowieckiej i Persji – 168 osób różnej narodowości.

Przejawy działalności narodowych mniejszości w pasie granicznym

W miesiącu sprawozdawczym stwierdzono rozsiewanie przez mniejszości narodowe, a specjalnie ukraińską i niemiecką, wiadomości defetystycznych oraz nawoływanie do niepłacenia podatków, rat na P[ożyczkę] O[brony] P[rzeciwlotniczej], gdyż to może źle

odbić się na płatnikach, którzy wg twierdzenia, po zajęciu przez Hitlera Polski będą podlegać represjom. Akcja ta w niektórych ośrodkach wywarła pewne wrażenie.

Poza tym znane są również wypadki nawoływania do gromadzenia zboża i przechowywania go w ukryciu przed władzami polskimi, zboże tak przechowane ma być oddane do dyspozycji Hitlera po jego przybyciu na ziemię przez ludność ukraińską zamieszkałą. Z drugiej zaś strony lansowana była pogłoska o kontrybucji, która rzekomo ma być nałożona na ludność w postaci składania na rzecz Państwa pewnego quantum plonów z 1 ha. Wypadki te, jakkolwiek w skali ogólnej głębszego znaczenia nie mają, nie mniej jednak świadczą o złej woli niektórych jednostek z pośród mniejszości narodowych. Sprawcy rozsiewania tych i temu podobnych pogłosek spotykają się z surową represją.

Na obszarze sąsiedniego państwa

Zaobserwowano, że po stronie sowieckiej, w okolicy wsi Sadki gm. Dederkały, pow. krzemienieckiego w tempie przyspieszonym dniem i nocą budowane są fortyfikacje przy użyciu motorowych koparek. Zauważono na powierzchni wielkie zwały ziemi, które powstają i znikają co raz to w innych miejscach. Zwały te najczęściej są maskowane żywopłotami. Naprzeciw wsi Juśkowce, gm. Łanowce, pow. krzemienieckiego, po stronie sowieckiej został wybudowany w pobliżu granicy obserwator [wieża obserwacyjna], z którego obserwować można stację kolejową w Łanowcach.

Dnia 26 lipca około godz. 24.00 słychać było w rejonie Białozórki z Rosji Sowieckiej [ZSRR] strzały armatnie i karabinów maszynowych oraz zauważono światło 4 rakiet w kolorze białym, wypuszczane w odstępach kilku minutowych. Strzały te ludność na terenie gm. Białozórka różnie komentuje: jedni jako ćwiczenia wojskowe, natomiast drudzy jako walki z włościanami [chłopami], burzącymi się z powodu zabierania zboża przez władze sowieckie.

Po stronie sowieckiej praca przy żniwach idzie całą dobę, przy czym używane są maszyny motorowe. W porze dziennej władze sowieckie sprowadzają orkiestry, które przygrywają pracującym. Ludność pogranicza ze strony polskiej naśmiewa się z tych zarządzeń.

W ostatnich dniach władze sowieckie powykopowały swoje słupy graniczne. Ludność po stronie polskiej komentuje to tym, że obecnie Sowiety zamalują napisy „Ukraina Sowiecka”, a umieszczą tylko napisy „ZSRR”. Później rozeszły się pogłoski, że bolszewicy dlatego usuwają słupy, ponieważ mają oddać Polsce pas ziemi do 75 km w głąb. Pogłoski te ludność przyjmuje z zadowoleniem, mówiąc, że między Polską a Rosją do wojny wobec tego nie dojdzie. Według innej wersji pogłosek, Sowiety mają Polsce odstąpić pas ziemi 200 km. Usuwanie słupów tłumaczone jest również tym, że słupy zostaną zamienione z drewnianych na żelazne, a jeszcze inni twierdzą, że Sowiety w ten sposób przygotowują się do wojny z Polską. Ludność, która w możliwość wojny wierzy, przyspiesza wykańczanie swych prac w polu.

Wzdłuż granicy po stronie sowieckiej w kierunku wsi Mołotkowa, Brzeziny i Konfederacji zauważono cztery punkty świetlne. Obserwacją stwierdzono, że są to balony obserwacyjne lub zaporowe. Umieszczone są w odległości 5 do 10 km od granicy na wysokości 1000 do 2000 metrów. W dzień balonów tych nie widać. Że są to balony stwierdzono na podstawie zauważonych ruchów wahadłowych pod działaniem powietrza. Balony te w nocy są oświetlone i dlatego wyglądają jak punkty świetlne.

Bibliografia

Źródła

Centralne Archiwum Wojskowe, zespół Dowództwo Okręgu Korpusu nr II, sygn. I.371.2.173, Układ narodowościowy Wołynia, pismo DOK II do MSWojsk., Lublin, 10 VII 1936.

Państwowe Archiwum Obwodu Wołyńskiego (Dzierżawnyj Archiw Wołyńskoj Oblasti) w Łucku, zespół Wołyński Urząd Wojewódzki, sygn. 46-9-4641, Sprawozdanie ze stanu bezpieczeństwa nr 7 za miesiąc lipiec 1939 roku, Łuck, 16 VIII 1939.

Opracowania

AJNENKIEL A. (1975), *Administracja w Polsce. Zarys historyczny*, Warszawa.

KĘSIK J. (1995), *Zaufany Komendanta. Biografia polityczna Jana Henryka Józewskiego 1892-1981*, Wrocław.

KĘSIK J. (2004), *Struktura narodowościowa województwa wołyńskiego w latach 1931-1939*, [w:] *Przemiany narodowościowe na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej 1931-1948*, S. CIESIELSKI (red.), Toruń, 66 - 71.

KUCZEREPA M. (1999), *Z historii ukraińsko-polskiego porozumienia na Wołyniu*, [w:] *Ukraina-Polska. Kultura, wartości, zmagania duchowe*, R. DROZD, M. ZYMOMRIA (red.), Koszalin, 266 - 270.

Mały Rocznik Statystyczny 1939, Warszawa 1939.

Mały rocznik statystyczny Polski wrzesień 1939 – czerwiec 1941, wyd. II, Warszawa 1990.

MĘDRZECKI W. (1988), *Województwo wołyńskie 1921-1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*, Wrocław/Warszawa/Kraków/Gdańsk, Łódź.

SNYDER T. (2004), *Żydzi wołyńscy pod rządami polskimi oraz w okresie okupacji sowieckiej i nazistowskiej 1939-1944*, [w:] *Świat NIEpożegnany. Żydzi na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVIII-XX wieku*, K. JASIEWICZ (red.), Warszawa/Londyn 2004, 266 - 291.

WŁODARKIEWICZ W. (2013), *Przed zagładą. Społeczeństwo Wołynia i Małopolski Wschodniej wobec państwa polskiego (1935-1939)*, Warszawa.

Summary

Sources, related with this topic, are stored in Polish and foreign archives, mainly in Ukrainian – National Archives of Volhynia District in Luck. Volhynia voivodeship amounted to 35,7 thousand sq meters, the voivodeship formed 11 countries, 22 towns and 103 rural municipalities. According to the data in the census from 1931, population accounted to 2 085,6 thousands, of which 252,5 thousands lived in the towns, and 1 833, 1 in the rural areas. Province was inhabited mainly by Ukrainian citizens – 1 426,9 thousand (68,4%) declared Ukrainian language, 346,6 thousand (16,6%) Polish language, and 205,5 thousand (9,9%) Yiddish and Hebrew.

There were complicated relationship between Voivodship's inhabitants (mainly Ukrainians) and Polish authorities. The attitudes of Province's society towards Polish authorities were differentiated. The record contains numerous examples of different residents attitudes towards Polish authorities in July 1939. First part contains mainly the voivodship governor's synthetic evaluation of Volhynia voivodeship's security as "certain [its] improving", which extensively justifies.

Keywords: Volhynia District, security, World War II